

Borba za oslobodenje ostalog dijela obale i otoka*

Na osnovu sporazuma s našim saveznicima u završnim operacijama protiv Hitlerove »neosvojive tvrđave« Jugoslavenska je Armija primila na sebe dio fronta između savezničkog lijevog krila Istočnog fronta koji se nalazio u Mađarskoj i desnog krila fronta koji se nalazio u Italiji. Za izvršenje obaveze prema svojim narodima i našim saveznicima u tom periodu naš Vrhovni komandant, drug Tito, ovako je Jugoslavenskoj armiji formulirao osnovne zadatke: »osloboditi naše narode od fašističko-okupatorskih snaga na njihovoj cjelokupnoj etničkoj teritoriji, uključujući Slovenko primorje i Korušku i u tom cilju preduzeti ofanzivu svim snagama JA, opkoliti i uništiti glavne neprijateljske snage Gruge armija »E« u četverouglu Trst—Celovac—Maribor—Zagreb, usmjeravajući glavni manevar svojim krilnim grupicama dolinom Save i Drave ka Koruškoj, i uz Jadransku obalu prema Trstu, a zatim dolinom Soče ka Koruškoj.«¹

Početkom 1945. g. na osnovi toga u Jugoslaviji je sve bilo orijentirano ka našim zapadnim područjima. Nakon oslobodenja Mostara, za dejstva u priobalnoj zoni naredbom VK od 1. marta formirana je IV armija kojoj su osnovnu snagu sačinjavale jedinice 8. dalmatinskog korpusa. Pored njih su u sastav armije ušli 11. 7. i 9. korpus. Ovoj armiji bila je operativno potčinjena i Pomorska komanda sjevernog Jadrana, koju je Komanda mornarice prethodno ojačala i reorganizirala.² Bilo je ugovoreno da operacije 4. armije potpomaže saveznička avijacija.

Imajući tako na raspoloženju veliki broj jedinica, dio na frontu ispred neprijatelja, a dio razvučen na čitavoj dubini neprijateljskog rasporeda, čije su snage u ovom operacijskom području iznosile preko 130.000 vojnika (15. planinski korpus, 96. korpus i niz mornaričkih i kvislinških jedinica), Stab IV armije zamislio je izvršenje ovog zadatka u tri etape: prvo, razbiti i uništiti ispred sebe snage 15. korpusa do linije Bihać—Otočac—Rab, zatim uništivši ostatke 15. korpusa u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, izbiti na liniju Snježnik—Rijeka, i najzad osloboditi Istru, Slovenko primorje i Trst. Predviđeno je da će prva faza trajati do 15. aprila, druga do kraja, a treća do 30. maja. Trebalo je da ovu operaciju za sve vrijeme njenog trajanja podržava mornarica, kako za prebacivanje jedinica tako i za njihovo snabdijevanje i evakuaciju.

Ofanziva IV armije započela je 20. marta na prostoru između Velebita i Une. Već prvog dana jedinicama IV armije uspjelo je probiti neprijateljski front, a do 28. marta dejstvom s fronta i jedinica u pozadini bila je oslobodena istočna Lika i Bihać. Neprijatelju su pri tome nanijeti veliki gubici. Pregrupirajući svoje snage, dok su se još borbe za Bihać privodile kraju i odmah poslije toga, IV armija već 4. aprila preduzima napad na neprijateljski front u širini od oko 90 km, od Male Kapele sve do mora, uključujući i otoke Pag i Rab. Razbijen je neprijateljski front na čitavoj liniji i već prvih dana glavnina armije prodrla je na prostor Perušić—Gospić, a na krajnjem lijevom krilu desantnim na-

* Završetak opširnije studije: »Borba Jugoslavenskih naroda za svoje more i slobodu njegovih obala 1941 do 1945.« objavljene u Pomorskom zborniku.

(Nastavak sa 56. strane)

koj reparacionoj konferenciji. Gubici Jugoslavije, srazmerno broju stanovnika, 11,8 puta su veći od odgovarajućih ukupnih gubitaka 18 navedenih zemalja.

Isti odnos je i u pogledu broja ranjenih savezničkih vojnika u ovom ratu.

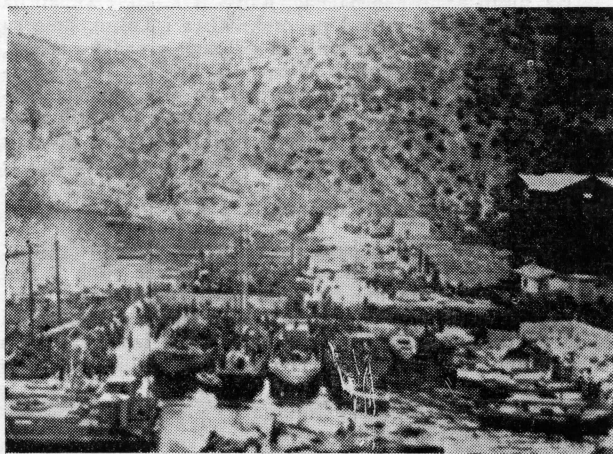
Ukupan broj ranjenih vojnih lica utvrđen je za 18 savezničkih zemalja na 1,779.000 ili 0,25% od ukupnog broja stanovnika. Međutim, u ovom ratu ranjeno je oko 400.000 jugoslavenskih boraca ili 27% stanovništva.

Po broju ranjenih Jugoslavija je na prvom mestu, ispred svih 18 savezničkih zemalja. Broj naših ranjenika čini 24% od ukupnog broja ranjenih savezničkih vojnika. Srazmerno

padom jedinice Pomorske komande »SJ« uz pomoć 9. divizije oslobodile su o. Pag. Neprijatelj je pokušao da pod svaku cijenu zadrži napredovanje naših jedinica u rejonu Otočca i da im spriječi izbijanje preko Vratnika u Hrvatsko primorje, računajući na izloženost desnog boka IV armije i na teškoće našeg nastupanja padinama Velebita uz more, koje je on bio posjeo i dobro utvrdio. Tvrdoglavo inzistirajući na upornosti odbrane 392. divizije na prostoru Otočac—Vratnik

Senj i šaljući još pojačanja, komandant 15. njemačkog korpusa doveo je ovu jedinicu do potpune propasti. Za uništenje njemačkih trupa na tom prostoru Stab IV armije je za pomoć 19. diviziji uputio 13. i 26. diviziju u dublju pozadinu neprijatelja. Tokom 7. i 8. aprila 19. divizija bacila je neprijatelja na Vratnik, a zatim mu presjekla odstupnicu prema Novom, dok se 26. divizija prikupljala za napad na liniju Vratnik—Senj.

U borbama na Vratniku 392. njemačka divizija bila je konačno razbijena, a sudbina Senjskog garnizona kao i ostalih u Hrvatskom primorju zapečaćena. Dominirajući nakon toga brdskim masivima iznad Hrvatskog primorja naše su jedinice zaprijetile uništenjem i onih njemačkih snaga koje su s otoka i uz obalu gonile jedinice 9. i 26. divizije i mornarice i onih koje je glavnina IV armije preko Vratnika oterala u Primorje. Konačan obračun s jedinicama 15. korpusa, 10. i 11. ustaške divizije, nekim četničkim i mornaričkim jedinicama u zapadnoj Lici i Hrvatskom primorju i njegovim otocima privodio se kraju, zahvaljujući nevidenom elanu jedinica IV armije i mornarice ispoljenim u napadima s fronta kao i u pozadini neprijatelja, zatim sudjelovanju jedinica 4. korpusa na desnom boku armije i neopisivoj pomoći naroda koji je svojoj vojsci pomogao na svakom koraku i u svemu, pružajući podatke o neprijatelju, rušeći i popravljajući komunikacije i popunjavajući jedinice novim dobrovolj-

Priprema desanta na Istru

broju stanovnika Jugoslavija je dala 11 puta više vojnih invalida nego što je to slučaj u 18 savezničkih zemalja.

Prema tome u Jugoslaviji je: poginulih, ranjenih i trajno tokom rata maltretiranih bilo: 3,741.000 lica ili oko 23% od celokupnog broja stanovništva. Ovdje nisu uračunata ona lica koja je neprijatelj kraće vreme na razne načine mučio i terorisao.

D. Materijalne žrtve:

Ukupna ratna šteta Jugoslavije u drugom svetskom ratu procenjena je na 46,9 milijardi američkih dolara, prema ceni koja su važile u 1938. godini i prema obračunskom kursu 44 dinara za jedan dolar.

cima. Iz dana u dan, i pored velikih napora i osjetnih gubitaka, naše su divizije bile brojnije i moralno jače. Njihovi borci nosili su u svojim srcima ljubav i zavjet svih naših naroda za konačno istjerivanje okupatora s naših obala i oslobođenje i onih naših mjesta koja su još od 1918. patila u tuđinskom ropstvu.

Dok su se borbe s ostacima 15. korpusa u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju privodile kraju i naše se jedinice približavale Rijeci, odnosno liniji koja je obilježavala predratnu jugoslavensko-talijansku granicu, desantnim napadima bio je 12. aprila oslobođen o. Rab, a 17. aprila o. Krk. Oba ova otoka kao i susjedni Cres i Lošinj Nijemci su bili utvrdili i pripremili protiv desanta s otvorenog mora. Napadnuti s kopna, u situaciji povlačenja, zapravo rasula njihovi su garnizoni na ovim otocima u toku jednog dana bili likvidirani. Pred jedinicama naše IV armije i mornarice stajali su još Istra, Slovensko primorje i otoci Cres i Lošinj, koji su vapili za svojim oslobođenjem. Ne tražeći smjene ni predaha od napornih i krvavih bojeva koje su ravno pred mjesec dana započeli iz sjeverne Dalmacije i istočne Like naše su jedinice krenule mnogo prije predviđenog roka na izvršenje posljednje etape svog slavnog oslobodilačkog pohoda uzduž našeg obalskog pojasa.

Nijemci su na Riječini, kad su 16. aprila započele borbe, pružili veoma odlučan otpor sa jedinicama 96. korpusa. Prebacivši iz pozadine i 118. diviziju na odsjek fronta južno od Snježnika oslanjajući se na topografski i fortifikacijski jake položaje na desnoj obali Riječine, komandant korpusa, tvrdo-glavni general Kibler, riješio je da Jugoslavenima ne dopusti prodor preko stare granice. I zaista, u nevjerovatno žestokim petnaestodnevним borbama, pod cijenu velikih obostranih gubitaka, on nije dopustio prodor naših jedinica na prostor od Snježnika do mora, kuda je on smatrao da one obavezno moraju proći. Ali naše su jedinice ipak prodrle i to od Snježnika sjevernije. Iza leđa glavnine 96. korpusa one su do 1. maja prodrle u dubinu od preko 80 km i oslobodile gotovo svu Istru, Trst i Slovensko primorje i nekoliko dana poslije toga prisilile generala Kiblera da se s ostacima svoje vojske i opreme na prostoru Ilirske Bistrice preda našim jedinicama.

Na sličan način kao na Pag, Rab i Krk, 20. i 21. aprila preduzet je desantni napad na otoke Cres i Lošinj, koje su Nijemci naročito bili pripremili za odbranu s vanjske strane, odakle su očekivali pokušaj iskrcavanja Engleza i Amerikanaca. Napadajući »iza leđa« odbranu na tim otocima brodovi naše mornarice izbjegli su opasnost brojnih gustih minskih polja s kojima su se Nijemci nadali spriječiti dolazak desantnih brodova s otvorenog mora. Na tim otocima pao je u ruke naših jedinica veći broj neprijateljskih vojnika i veike količine naoružanja i opreme.

Nijemci nisu bili svjesni činjenice da sjeverni kraj o. Cresa od obale Istre dijeli samo morski prelaz širok 3 Nm i da bi njihova gusta miska polja partizanska snalažljivost i odvažnost u pogodnom momentu lako mogla »preletjeti« i da bi na taj način Riječki front mogao biti izmanevriran s južne strane. General Kibler nije dovoljno vodio računa o

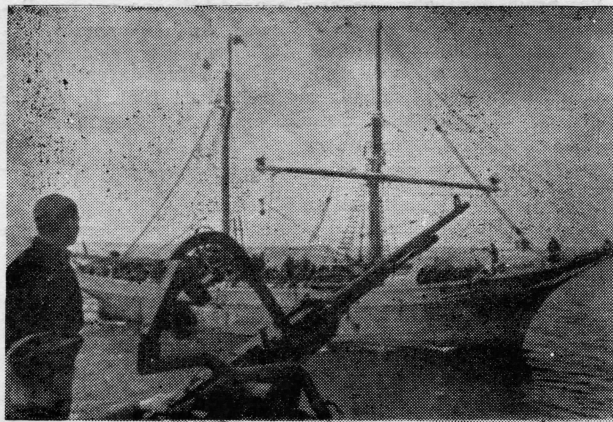
još jednoj opasnosti koja je vrebala na desnom krilu IV armije. 20. divizija koja je imala zadatak aktivnog osiguranja boka armije dok su se vodile najžešće borbe na Riječini nepažno je izbila na prilaze Sježniku sa sjeverne strane i ne oklijevajući forsirala planinu Mašun, probila se kroz utvrđenje na staroj granici, odbacila slabije snage koje su je branile i 25/26. aprila nadvisila se iznad Ilirske Bistrice i Postojne zaprijetivši 96. korpusu udarom u leđa i presjecanjem komunikacija za Ljubljano i Trst. Kibler je možda uvidio opasnost ali suviše kasno.

20. divizija, ojačana tenkovskom brigadom, motoriziranom artiljerijom i kasnije 11. brigadom 26. divizije, rano ujutro 27. aprila nakon izvršenih priprema krenula je u napad i istog dana, izbivši pred Postojnu i Ilirsku Bistricu, čvrsto sjela na komunikaciju Rijeka—Ljubljana i tako počela da ozbiljno ugrožava 96. korpus sa sjeverne strane. U noći 28/29. aprila jedinice 9. divizije s Cresa započinju iskrcavanje na istarsku obalu kod Brseča, čime se riječkoj grupaciji pojavljuje opasnost i s južne strane. Na kratkotrajnu sreću 237. i 118. njemačke divizije, koje su bile angažirane glavninom snaga IV armije na riječkom frontu, vrškovi tih ubojitih strelaca koje je IV armija uputila sa svog krajnjeg desnog i lijevog krila, bit će uskoro umjesto u njihova leđa naredbom VK usmjerene u pravcu Trsta, gdje će se 1. maja sastati s još jednom strelicom koju su obilježavale jedinice 9. slovenačkog korpusa nastupajući k tom gradu sa sjevera. Oslobođenjem Trsta i istovremenim izbijanjem naših jedinica na Soču nije samo bila zapečaćena sudbina svih neprijateljskih trupa u području Istre i Rijeke, nego je unaprijed onemogućen pokušaj bilo kakvog eventualnog špekuliranja na tom »spornom« području. Oslobođenje preostalog dijela Istre izvršilo se oslobođenjem Pule i Pazina 4. i 5. maja, a područje Rijeke tek nakon potpunog opkoljavanja, razbijanja i zarobljavanja ostataka Kiblerova korpusa, koji je poslije upornih borbi i bezuspješnih pokušaja da se probije na sjever 7. maja u 6 sati u jutro kapitulirao, predavši nam 16.000 njemačkih vojnika i oficira s nekoliko generala i cjelokupno naoružanje.

Time se završava jedno istaknuto poglavlje u historiji borbe naših naroda za svoje oslobođenje i ujedinjenje. Narodski napori i legendarno pregaralaštvo boraca naše IV armije i mornarice bilo je okrunjeno potpunim uspjehom. Mnogo brže nego se planom predviđalo oni su oslobodili sve ostale naše otoke i obalu, uključujući i one krajeve koje su nam nepravednim Rapalskim ugovorom talijanskim imperijalistima 1920. bili oduzeli. Oslobođenje Trsta i Slovenskog primorja prije dolaska trupa naših saveznika u to područje bitno je umanjilo mogućnosti eventualnih komplikacija na »spornom« području, za što je neposredno prije, a naročito kasnije, bilo neospornih indicija. U relativno veoma kratkom periodu savladano je oko 140.000 neprijateljskih vojnika i sve njihovo naoružanje i odbrana, smišljenom i skladnom upotrebom svih vidova oružanih snaga u jednom veoma raznoobraznom području gdje je došla do punog izražaja taktika kombiniranja udaraca s fronta i djelovanja u pozadini neprijatelja. Rukovodeći je kadar naše Armije umješnom koordinacijom dejstva na kopnu i moru i uspješnim komando-

Flotila Kvarnerskog pomorskog sastava

Motorni brodovi dobro su zamijenili suvremena desantna sredstva

vanjem ovom jedinstvenom i veoma složenom operacijom pružio nedvosmislen dokaz svoje uzraslosti i svoje moralne i intelektualne visine. Naša armija i narod pokazali su svoju punu odlučnost, zadivljujući samoprijegor i jedinstvo u borbi za oslobođenje tih krajeva ispod tuđina.

* * *

U proljeće 1945. prvi put u našoj historiji, obasjalo je sunce oslobođenu i ujedinjenu svu našu Jadransku obalu i njene otoke. Posljednja etapa hiljadugodišnje teške i neravnopravne borbe s tuđinom na našim obalama bila je uspješno završena. Ono o čemu su sanjale generacije naših predaka, zbog čega su se u davnoj prošlosti duž naše obale borili puntari, i uskoci, smioní Omišani i Neretljani, ono što je našim narodima »diplomatski«¹ otrgnuto 1918. i ono što im je silom ugrabljeno 1941., uspjelo je našoj generaciji na čelu sa svojim Velikim Titom da ostvari, oslobodi i ujedini.

Nama je to uspjelo zahvaljujući u prvom redu dalekovidnosti i smionosti CK KPJ na čelu s drugom Titom koji je predviđajući razvoj događaja blagovremeno i jasno pokazao svojim narodima put i sredstva kojima je jedino bilo moguće tražiti spas. Zahvaljujući jasnoći ciljeva koje je na samom početku postavio CK KPJ i golemoj moralnoj snazi njihove opravdanosti i istine, svi narodi širom naše raskomadane domovine, osjetivši svoju individualnu odgovornost u onim teškim iskušenjima za opću jugoslavensku stvar (pa čak i više od toga), u bratskoj suradnji krenuli su u zajedničku oslobodilačku epopeju. Narod našeg obalskog pojasa ne samo da u tome nije zaostajao nego je u revolucionarnoj borbi za novu, slobodnu i ravnopravnu jugoslavensku zajednicu, po relativnom broju dobrovoljaca, pogotovo po da-

tumu njihova stupanja u NOB, u historiji NOB zauzeo vodeće mjesto. On je time dao dovoljno uvjerljiv i nedvosmislen odgovor u pogledu osjećaja svoje pripadnosti za svakoga i za sva vremena.

Crpeći svoju snagu i borbena nadahnuća iz opravdanosti ciljeva istaknutih na svojim oslobodilačkim zastavama naš je goloruki narod u svojoj četirigodišnjoj borbi s neprijateljem koji je bio naoružan do zuba svijetu pružio poučan dokaz o vrijednosti moralnog i nemoralnog u suvremenom ratu. On je pod veoma inferiornim materijalnim uslovima uspio ne samo da neprijatelju nanese velike gubitke, da veže za sebe nesrazmjerno velike snage, pomažući time veoma efikasno svojim saveznicima, nego je uspio da u procesu oslobodilačkog rata stvori i uvježba svoju snažnu armiju i mornaricu, da organizira svoju vlast, da položi stabilne temelje svoje nove države i da se osposobi da ih od samog početka brani. Temelji slobodnog razvitka pomorstva na našim Jadranskim obalama veoma su se brzo i blagotvorno odrazili u novoj FNRJ, a njihov sve puniji razmah pratiti će i uzajamno pomagati opći industrijski i privredni razvitak naše socijalističke domovine.

¹ Generalpukovnik V. Terzić, Uloga JA u završnim operacijama VIG br. 2-3/55.

² Ovoj POK bila je dodijeljena većina raspoloživih sredstava mornarice. Ona se sastojala od: Kvarnerskog pomorskog sastava sa flotilom NB i flotilom PČ; flotile transportnih brodova sa 9 MJ i 5 MS; minerskog odreda od 4 leuta; odreda mornaričke pješadije od 830 ljudi, art. divizionu 2x105 i 4x75 mm.